

NAUJOS DISERTACIJOS

SOCIALINIŲ KONCEPCIJŲ RAIDOS LIETUVOJE TYRIMAI

1985 m. gruodžio 24 d. LTSR MA Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto filosofijos mokslų laipsnių (filosofijos istorijos specialybė) teikimo specializuotoje taryboje *Valdas Pruskus* apgynė kandidato disertaciją „Modernistinės tendencijos katalikybės socialinėje filosofijoje buržuazinėje Lietuvoje (1918—1940)“. Disertanto moksliniam darbui vadovavo profesoriai J. Barzdaitis ir I. Zaksas.

Nors Lietuvos filosofijos istorijos tyrimai plečiasi (pokario metais iš šios problematikos apgintos 7 daktarinės, 25 kandidatinės disertacijos, paskelbta nemaža publikacijų), tačiau dar yra daug problemų, koncepcijų, net filosofinių disciplinų, prie kurių tyrinėtojų mintis kol kas menkai teprisilietė. Viena iš tokių nepakankamai ištirtų Lietuvos filosofijos istorijos sričių yra socialinės filosofijos raida Lietuvoje. Tiesa, vertingus šios problematikos tyrimus yra atlikę J. Minkevičius, A. Gaidys, B. Kuzmickas, A. Sverdiolas. Kartu daug kas čia dar nepadaryta. Dėl to sveikintina, kad į šiuos tyrimus įsijungia jauni žmonės. Katalikiškojo modernizmo filosofinės koncepcijos Lietuvoje daugiausia tyrinėtos B. Kuzmicko darbuose, bet specialiai modernizmo socialinių koncepcijų analizei skirtas V. Pruskaus darbas yra pirmasis.

Buržuazinėje Lietuvoje katalikiškojo modernizmo socialinės koncepcijos nebuvo vyraujančios net katalikiškoje socialinėje filosofijoje, bet jos buvo ryškiai matomos, svarstomos, jas aštriai puolė bažnyčia, o dalis pasaulietinės inteligentijos žiūrėjo į jas kaip į alternatyvą tiek tradicinei kapitalizmo apologetikai, tiek marksistinėms socia-

lizmo idėjoms. Šių koncepcijų metodologiniai pamatai, taip pat jų siūlomi buržuazinės visuomenės tobulinimo būdai artimi dabartinėms buržuazinėms visuomenės rėformavimo doktrinoms, todėl katalikiškojo modernizmo socialinių koncepcijų Lietuvoje analizė turi aktualią ideologinę vertę.

Disertacijoje modernistinis katalikybės socialinių koncepcijų atsiradimas grindžiamas buržuazinės visuomenės socialinės diferenciacijos didėjimu ir socialinių prieštaravimų aštrėjimu, sąlygojusių sociokultūrinę situaciją, kuri sukėlė idėjinio pliuralizmo plitimą katalikybėje, bažnyčios kanonizuotų doktrinų ir katalikų filosofų bei teologų teorinės refleksijos išsiskyrimą. Šios koncepcijos, Lietuvoje kilusios XX a. slenksityje, ypač sustiprėjo buržuazijos valdymo metais. Autorius daugiausia analizuoja ryškiausių katalikiškojo modernizmo atstovų A. Maceinos ir P. Jako koncepcijas, rasdamas jų metodologijoje Vakarų Europos modernistų, taip pat katalikiškojo personalizmo (ypač E. Munjė) bei neotomisto Ž. Mariteno įtakų pėdsakus.

Lietuvos katalikiškojo modernizmo atstovai realių socialinių struktūrų (tiek kapitalistinės, tiek socialistinės) kritiką grindė ikimarksinės sociologijos metodologija, kuri atspirties tašku laikė abstraktų individą, turintį pastovią substancialią prigimtį. Buvo stengiamasi įrodyti, kad nei kapitalizmas, nei socializmas nepajėgūs sukurti asmenybės vystymosi, jos saviraiškos ir dvasingumo sąlygų, todėl buvo siūlomas „naujojo humanizmo“ visuomenės modelis, kuris reišktų ne ką kita kaip religijos pagrindu suhumanintą privačios nuosavybės vi-

suomenę. Disertacijos autorius pagrįstai tokią modelį vertina kaip utopinį, atskleidžia jo metodologinį bejėgiškumą ir ideologinį konservatyvumą.

Nors katalikiškojo modernizmo koncepcijos buvo utopiškos ir siekė sustiprinti katalikybės įtaką visuomenei, jų pagrindu plėtojama buržuazinės visuomenės ir oficialiosios bažnyčios kritika kreipė tikinčiųjų dėmesį į realias socialinės struktūros ydas, prisidėjo prie bažnyčios desakralizacijos. Tai sukėlė neigtyvią oficialiosios bažnyčios reakciją. Kita vertus, modernistų kritika rėmėsi laisvamanybės judėjimo atstovai Lietuvoje.

Oficialieji oponentai prof. A. Griška ir doc. V. Pikutis teigiamai įvertino teorinį V. Pruskaus atlikto tyrimo lygį, išvadų pagrįstumą, pažymėjo katalikiškojo modernizmo socialinių koncepcijų analizės ideologinį aktualumą. Palankiai apie disertaciją atsiliepė diskusijose kalbėję Latvijos TSR MA akademikas V. Šteinbergas, Lietuvos TSR MA narys korespondentas J. Macevičius, prof. Zaksas, doc. B. Kuzmickas.

A. Poška

* * *

Tą pačią dieną minėtoje taryboje *Edvardas Kriščiūnas* apgynė kandidato disertaciją „Marksistinė visuomenės raidos teorija Lietuvoje 1917—1940 m.“ Mokslinis vadovas — prof. R. Plečkaitis, recenzuojanti organizacija — VISI Filosofijos katedra, oficialieji oponentai — fil. m. dr. A. Gaidys ir fil. m. kand. doc. A. Darginavičienė.

Marksistinė-lenininė filosofija Lietuvoje iki 1940 m. dar nėra pakankamai iširta. Iki šiol liko išsamiau neaparta marksistinė visuomenės raidos teorija, sudariusi to meto marksistinės minties branduolį (buvo analizuota tik keletas atskirų jos aspektų). E. Kriščiūno disertacija — darbas, paskirtas minimos temos kompleksiniam tyrimui. Pažymėtina, kad disertantas, pasirinkęs šią temą, susidūrė su nemažais sunkumais: teko apibendrinti gana specifiską medžiagą, rekonstruoti filosofines problemas iš neteoriinių šaltinių.

Disertantas siekė išspręsti tokius užsibrėžtus uždavinius: nušviesti marksistinės visuomenės raidos teorijos susiformavimo ir ki-

timo procesą Lietuvoje, įvertinti Lietuvos marksistų keltų problemų sprendimų lygį, parodyti jų pažiūrų glaudų ryšį su revoliuciniu judėjimu, išskirti jų pažiūrų genezės etapus, atskleisti kitų šalių marksistinės minties poveikį Lietuvos marksistų darbams.

Disertacijoje, remiantis gausia faktine medžiaga, detalai analizuojama Lietuvos marksistų pažiūros klasių, klasių kovos, valstybės, socialistinės revoliucijos, proletariato diktatūros, komunistinės visuomenės, nacijų ir jų ateities klausimais.

Reikšmingas disertacijos autoriaus užmojis — išryškinant mokslinius Z. Angariečio, V. Kapsuko (bei kitų Lietuvos marksistų) nuopelnus, kartu parodyti ir jų padarytas klaidas, atskleisti šių klaidų teorines ištakas, praktines prielaidas.

Nušviesdamas Lietuvos marksistų idėjų teorines ištakas, E. Kriščiūnas daro ankstesniems tyrinėtojams prieštaraujančią išvadą: jo nuomone, daugumos problemų sprendimuose iki 1921 m. dominavo Vokietijos socialdemokratų teoretikų įtaka, o vėliau, po 1921 m., buvo remiamasi V. Lenino teiginiais.

Disertacijoje aptariamos iki šiol filosofijos istorikų mažai tyrinėtos V. Serbentos, A. Sniečkaus, K. Poželos, S. Matulaičio ir marksizmo propaguotojo J. Galvydžio pažiūros. Minimų marksistų pažiūrų apžvalgos fone disertantas pagrįstai išskiria Z. Angariečio teorinį palikimą.

Kruopšti pirminių šaltinių analizė leido E. Kriščiūniui patikslinti ankstesnių tyrinėtojų kai kurias išvadas, liečiančias Z. Angariečio ir V. Kapsuko pažiūras į kultūrą, Z. Angariečio — į imperializmą ir kt.

Disertacijos gynimo metu kilo diskusija dėl kai kurių disertacijos formuluočių, išvadų argumentacijos, dėl temos pavadinimo ir kt. Daugiausia abejonių kėlė E. Kriščiūno pateikta Z. Angariečio ir V. Kapsuko pažiūrų periodizacija (šią išvadą gincytina laikė ir oficialūs oponentai). Diskusijoje dalyvavo Latvijos TSR MA akademikas V. Šteinbergas, Lietuvos TSR MA nariai korespondentai J. Macevičius ir J. Minkevičius, profesoriai R. Blumas ir A. Griška. Mokslinė taryba vienbalsiai nutarė suteikti E. Kriščiūnui filosofijos mokslų kandidato laipsnį.

G. Pranckietytė